

СКОРОЧЕННЯ ДО ЦИТОВАНОЇ ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- BD. LMS. – Barker D.L.A. Law Made Simple. Twelfth edition. – Oxford: Elsevier Ltd., 2007. – 408p.
 GEEL1. – Gale Encyclopedia of Everyday Law. Volume 1, second edition / [ed. by J. Wilson]. – Detroit: Thomson Gale, 2006. – 842p.
 LP. CP. – Loughlin P. Civil Procedure. 2-nd edition / P. Loughlin, S. Gerlis. – London: Cavendish Publishing Limited, 2004. – 679p.
 OR. ETL. – Owen R. Essential Tort Law. Third edition. – London: Cavendish Publishing Limited, 2000. – 201p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Минзак – асистент кафедри теорії та практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: лексична семантика, термінологія, технічний переклад.

НЕОФІЦІЙНА АНТРОПОНІМІЯ СУЧАСНОГО СЕЛА

Марія НАЛИВАЙКО (Тернопіль, Україна)

У статті досліджено неофіційну антропонімію сучасного села (прізвиська і сімейно-родові іменування жителів сіл Велика Вільшаниця і Кругів Золочівського району Львівської області).

The non-official antroponymia of the modern village (the nicknames and the family names of the inhabitants of Velyka Vilshanytsia and Kruhiv villages of the Zolochiv district in the Lviv region) is in the focus of this paper.

Вивчення українських прізвиськ розпочалося із праць М.Сумцова, В.Охримовича, І.Франка, В.Ястребова, І.Крип'якевича, І.Сухомлина. Здебільшого окремі питання народно-побутової антропонімії розглядаються у статтях Б.Близнюк, Г.Бучко, М.Лесюка, В.Чабаненка, С.Черняхівської, П.Чучки, і лише неофіційні іменування Закарпаття вичерпно проаналізовані в докторській дисертації П.Чучки. Неофіційна антропонімія сучасного українського села включає декілька видів іменувань: 1) демінутивно-гіпокористичні варіанти імен; 2) неофіційні присвійні деривати від імен та прізвищ; 3) індивідуальні прізвиська найрізноманітнішого походження та мотивації; 4) сімейно-родові спадкові вуличні назви. Вказані назви вживаються як одноклосемні, а також поєднуються в певних комбінаціях, утворюючи полікласемні формули іменувань. Усі вони як компоненти локальних антропонімійних мікросистем співіснують паралельно з офіційними антропонімами.

Мета статті – дослідити неофіційну антропонімію сіл Велика Вільшаниця і Кругів Золочівського району Львівської області. Об'єктом дослідження стали прізвиська і сімейно-родові іменування, зібрані експедиційним шляхом. Нами проаналізовано 185 неофіційних іменувань. На території Львівщини на позначення неофіційних іменувань найчастіше вживають такі терміни: прізвисько, назвисько, кличка, назвище, прозвище, назва по-вуличному, вуличне прізвисько. Самі жителі поділяють їх на індивідуальні та сімейно-родові. До індивідуальних зараховуємо відапелятивні та відантропонімні прізвиська. Сімейно-родові іменування відрізняються від індивідуальних прізвиськ тим, що передаються в спадок і не характеризують денотата за якимись ознаками. Серед індивідуальних прізвиськ побутують вмотивовані, причини виникнення яких ще зберігаються в пам'яті людей, та невмотивовані прізвиська, які вже втратили властивість характеризувати носія [6: 236]. У наших матеріалах переважають вмотивовані прізвиська, оскільки інформація почерпнута від самих іменованих та іменовувачів. О.Суперанська вважає найцікавішим розділом неофіційної сфери іменувань індивідуальні прізвиська, адже в них відбита жива народна традиція іменувань, яка збереглася з найдавніших часів. Вона лише поповнилась і збагатилась завдяки різним офіційним нововведенням, не міняючись у своїй основі [4: 188]. Як зазначають дослідники, у говорах української мови лексика, яка характеризує властивості людей, „становить значну частку народного лексичного багатства”. І в минулому вона була різноманітною в семантичному і словотвірному планах, про що свідчать пам'ятки ділового письменства XVI і наступних століть [2: 201]. Ономасти стверджують: аналіз сучасних прізвиськ показав, що зараз найголовнішими розрізнявальними критеріями при уточненні особистості є вказівка на рід заняття, місце проживання чи місце праці, на ім'я, прізвисько батьків, а основною мотивацією при творенні індивідуальних прізвиськ були і залишаються фізичні, моральні якості і можливості людини [5: 62].

Відапелятивні прізвиська. Прізвиська за зовнішніми ознаками носія. Для утворення

прізвиськ за зовнішніми ознаками носія широко використовуються експресивні засоби мови, у тому числі й такі засоби художнього зображення, як метонімія, алегорія, гіпербола, метафора, іронія. Саме експресивність значною мірою спричиняє те, що більшість прізвиськ цього розряду є образливими для їх носіїв [6: 264]. Н. Нікуліна до групи прізвиськ за зовнішністю зараховує іменування, „орієнтовані як на зовнішній вигляд, так і на фізичну „поведінку” людини” [3: 174].

Виділяємо такі прізвиська за зовнішніми ознаками носія: *Банячок* (повний), *Блоха* (жінка невисокого зросту), *Брама* (має широкий рот), *Василь Сивий*, *Вовчичка* (жінка схожа на вовка), *Іван Босий* (ходив босий), *Івась Файний*, *Капішон* (носить капішон), *Кліпач* (кліпає очима), *Кліпацький* (кліпає), *Махайпалка* (крутила головою), *Павло Чорний*, *Патлата*, *Патлатий*, *Петро Чорний*, *Симпатюля*, *Славко Риба* (повільний), *Рибка*, *Фіалка* (синій від горілки), *Цапина* (схожий на цапа), *Цибулька* (маленька жінка), *Циганка* (чорнява). Як бачимо, серед базових слів переважають лексеми з негативним забарвленням (пор.: *Патлата*, *Патлатий*, *Цапина*). Лише деякі прізвиська мотивуються лексемами, які характеризують носія позитивно (*Івась Файний*, *Симпатюля*). Це пояснюється тим, що людина частіше помічає негативне у зовнішньому вигляді, поведінці осіб, ніж позитивне. Прізвисько практично безпомилково може виділити особу в колективі. Усього зафіксовано 22 прізвиська.

Прізвиська за родом діяльності носія. В основі прізвиськ за родом діяльності лежить лексика на позначення роду занять, певних досягнень носіїв: *Муштер* < *майстер* (робив вікна, двері), *Пожорний* (молоч на жорнах).

Прізвиська за психічними рисами носія. Такі іменування чітко ідентифікують денотата. У прізвиськах за психічними рисами носія проявляється суб'єктивність. Нами зафіксовано такі прізвиська: *Інка* (любив пити каву „Інку”), *Струмочок* (пив вино), *Пийко* (любить випити).

Прізвиська за особливостями мовлення носія. Зазначені іменування є „оригінальним індивідуалізуючим засобом” [6: 270]. П. Чучка серед таких прізвиськ виділяє ті, які підкреслюють різні дефекти мовлення, акцентують на словах-паразитах, на недоречно вимовлених словах [6: 270]. Виділяємо такі підгрупи прізвиськ: неправильна вимова слів у дитячому віці: *Пумпа* (так вимовляв своє ім'я Петро), *Уня* (чоловік не міг вимовити ім'я Іван), *Целя* (так вимовляв ім'я Василь); слова, що виявляють різні дефекти мовлення: *Итька* (заїкається), *Итя* (заїкається); характеристика способу мовлення: *Джік* (у школі джінкотів); слова-паразити: *Мамотиха* (жінка часто казала: „Мамо, тихо”), *Оно* (оно – слово-паразит), *Сюр* (слово-паразит), *Трім* (під час танців наспівував „трімляля”), *Тута* (тут); невідповідність вислову мовній ситуації: *Микола Чикас* (завжди говорить: „Чи зроблю. Чи скажу”). Усього 12 прізвиськ.

Прізвиська за місцем іменованого в сім'ї та громаді. У цій групі прізвиськ виділяємо такі, які вказують на місце іменованого серед інших неродинних членів певного колективу та ін. У межах подібного розряду виокремлюємо прізвиська, перенесені з інших людей: *Мироська Янчина* (купила хату в Янки, котра не мала дітей), *Місько Янчин* (купив хату в Янки), *Руцка* (бо купила хату в Руцких).

Прізвиська за вчинками, пригодами носія. Прізвиська за вчинками, пригодами носія характеризуються такими ознаками, як: разовість дії, випадковість, нестандартність певної одиничної життєвої ситуації [1: 25]. Особливістю іменувань цієї групи є те, що вони мотивуються реальними вчинками, пригодами із життя людини. В обстежуваних селах зафіксовано такі прізвиська цієї групи: *Америка* (коли спитали, в чому прийшов одягнутий, то чоловік відповів: „Америка”), *Зупка* (ще у школі плакав, коли хотів зупки), *Рак* (завжди щипався).

В окрему групу виділяємо невмотивовані прізвиська, мотиви виникнення яких уже давно забулися: *Бульбас*, *Гілько Кляпа*, *Гора*, *Гуть*, *Грай*, *Восьминіг*, *Дзім*, *Пізний*, *Пуйла*, *Пион*, *Рикач*, *Хліц*, *Чавко* та ін. Усього зафіксовано 37 прізвиськ. У відапелятивних прізвиськах відбилася творчість народу, його дотепність та образність.

Відантропонімічні прізвиська. У народно-побутовій антропонімії сіл Велика Вільшаниця і Кругів активно функціонують родичівські (генесіонімі), відіменні прізвиська,

відпрізвищеві, відтопонімні, прізвиська, мотивовані іменами, прізвищами відомих осіб.

Родичівські або родинні (генесіонімні) прізвиська. Андроніми – прізвиська заміжніх жінок, утворені від імені чоловіка, його прізвища, прізвиська або навіть апелятивної особової назви. З початку XVI ст. в різних регіонах України фіксується декілька спеціальних андронімних моделей. Серед іменникових моделей виділяються дві загальнонаціональні (з суфіксами **-их(а)** та **-к(а)**) [7: 614]. Нами зафіксовано такі андроніми: *Вірка Курнилова* < прізвище *Курнило*, *Вольга Броникова* < ім'я *Броник*, *Гані Бемиха* < прізвисько *Бем*, *Гані Сьомкова* < ім'я *Сьомко* < *Семен*, *Зоська Олексова* < ім'я *Олекса*, *Каролінка* < ім'я *Кароль*, *Киричка* < *Кирик*, *Люсі Уньова* < прізвисько *Уня*, *Маголиха* < прізвище *Магала*, *Манька Сюрлова* < прізвисько *Сюр*, *Мельничка* < прізвище *Мельник*, *Миськова* < ім'я *Мисько*, *Миханева* < чоловік працює механіком, *Муштриха* < чоловік *муштер* < майстер, *Павлютова* < прізвище *Павлюта*, *Панасиха* < ім'я *Панас*, *Пийкова Галя* < прізвисько *Пийко*, *Підвірна* < під вірою (чоловік служив у церкві), *Рибиха* < прізвисько *Риба*, *Семчиха* < ім'я *Семен*, *Стасова* < прізвище *Стасів*, *Янчиха* < ім'я *Янко*. Іменування, утворені від імені чоловіка, функціонують здебільшого разом із іменем жінки в розмовно-побутовому варіанті. Усього 22 прізвиська.

Патроніми – прізвиська за іменем, прізвищем, прізвищем батька: *Владик Мацьків* < ім'я *Мацько* < *Матвій*, *Ганя Стахова* < ім'я *Стах* < *Станіслав*, *Гринь* < ім'я *Гринь* < *Григорій*, *Генько Бульбасів* < прізвисько *Бульбас*, *Дзекан* < прізвисько тата *Дзекан*, *Іван Гашок* < прізвисько батька *Гах*, *Лучкова* < ім'я *Лучка*, *Могила* < тато робив на цвинтарі, *Олексова* < ім'я *Олекса*, *Ромко Чорний* < прізвисько *Чорний*, *Сьмитро* < ім'я *Дмитро*, *Федь Семків* < ім'я *Семко* < *Семен*, *Фечко* < ім'я *Федір*, *Цись Павлова* < ім'я *Павло*, *Яндрущиха* < *Яндрущко* < *Андрій*. Зафіксовано 15 прізвищ.

Пропатроніми – прізвиська за іменем, прізвищем, прізвищем діда: *Балакайчик* < прізвисько *Балакай* (багато балакав „говорив”), *Баранова Ладзьга* < прізвисько *Баран*, *Ганя Карпова* < ім'я *Карпо*, *Зоська Петра Коваля* < *коваль*, *Зоська П'єтрусова* < ім'я *Петро*, *Іван Хмільевичів* < прізвище діда *Хміль*, *Контроляр* < працював *контролером*, *Мариня Кліщовиця* < прізвисько *Кліщ*, *Микиткова* < ім'я *Микита*, *Наді Баранчукова* < прізвище *Баранчук*, *Семен* < ім'я *Семен*, *Скіп* < прізвище діда *Скіп*, *Смаліц* < прізвисько діда *Смаліц*, *Стефанко* < ім'я *Стефан*, *Стефанкова* < ім'я *Стефанко*, *Хамулиха* < прізвище *Хамула*, *Хмільевичова* < прізвище діда *Хміль*, *Циган Василь* < прізвисько діда *Циган*, бо дід тримав коні. Усього 18 прізвищ.

Проматроніми – прізвиська за іменем, прізвищем, прізвищем баби: *Гані Бабина* < баба виховувала внучку, *Зонька* < ім'я *Зонька* < *Софія*, *Настя Хемина* < ім'я *Хема* < *Хима*, *Фурдечка* < прізвище *Фурдек* (4 прізвиська). Менш поширеними виявилися **адельфоніми** – іменування за братом: *Гринько Чикас* < прізвисько *Чикас*, **гінеконіми** – іменування за жінкою: *Ревіч* < дівоче прізвище жінки *Ревіч*.

Відіменні прізвиська: *Васинко* < *Василь*, *Льотко* < *Володимир*, *Марітина* < *Марія*, *Павлішка* < *Павло*, *Павлуша* < *Павло*, *Путро* < *Петро*, *Роджик* < *Родислав*, *Славон* < *Славів* < *Ярослав*, *Стіпа* < *Стефа*, *Шматюра* < *Митер* < *Дмитро*. Усього 10 прізвищ.

Одиничними варіантами представлено відпрізвищеві прізвиська (*Бідонька* < *Безкоровайний*), відтопонімні (*Задорожна*), прізвиська, мотивовані іменами, прізвищами відомих осіб (*Сталін*).

Сімейно-родові іменування. Лексичну базу сімейно-родових іменувань становлять імена, прізвиська, апелятивні означення особи, прізвища. У формуванні сімейно-родових іменувань найважливіша роль належить іменам. Основною лексичною базою для творення вуличних іменувань, як і прізвищ, були християнські імена: *Афоньові* < *Афоня*, *Карпові* < *Карпо*, *Костеві* < *Кость*, *Ладзьові* < *Ладзьго* < *Володимир*, *Миколайки* < *Миколайко*, *Оленчині* < *Оленка*, *Паранки* < *Паранка*, *Петрусі* < *Петрусь* < *Петро*, *Тимкові* < *Тимко* < *Тимофій*, *Цюні* < *Настуня*, *Янки* < *Янка*, *Янтошкові* < *Янтошко* < *Антон* (12 іменувань). Назви по-вуличному творилися від андронімів: *Рибичині* < *Рибиха*.

Сімейно-родові іменування творяться від прізвищ. Ці утворення, пройшовши стадію індивідуального прізвиська, ідентифікували носіїв за індивідуальними особливостями, вживалися як особові назви, мотивовані лексемами, що позначали різні предмети, тварин,

рослин, птахів, риб тощо: *Баняки* < *Баняк*, *Барани* < *Баран*, *Гахи* < *Гах*, *Дзісі* < *Дзісь*, *Загси* < *Загс*, *Зимнюхи* < *Зимнюх* (змерзали), *Кліщові* < *Кліщ*, *Козути* < *Козут*, *Кури*, *Пізні* < *Пізній*, *Симпатюлі* < *Симпатюля*, *Цанові* < *Цап*, *Чикаси* < *Чикас*, *Чорні* < *Чорний* (14 іменувань).

Сімейно-родовим іменуванням інформатори іноді вважають дериват від прізвища денотата. Таке явище має відношення до проблеми живомовного функціонування прізвищ. Прізвище може стати сімейно-родовим іменуванням за умов, якщо воно є рідкісним або його носіями є невелика кількість однофамільців у певному селі: *Безкоровайні* < *Безкоровайний*, *Богуші* < *Богуш*, *Лисові* < *Лис*, *Сагани* < *Саган*, *Стеці* < *Стець*, *Цебрії* < *Цебрій* (6 іменувань). Сімейно-родові іменування апелювативного походження: *Ковалеві* < *коваль*, *Контроляріві* < *контролер*, *Німці* < *німець*, *Ткачі* < *ткач* (4 іменування).

Таким чином, проаналізований матеріал свідчить, що в неофіційній антропонімії сучасного села активно функціонують прізвиська і сімейно-родові іменування. Найпоширенішими виявилися прізвиська за зовнішніми ознаками носія (22) та андроніми (22), а серед сімейно-родових іменувань – назви, утворені від прізвиस्क (14).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антонюк О.В. Лексико-семантична група прізвиस्क, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини) // Актуальні питання антропоніміки / Відп. ред. І.В. Єфіменко.–К., 2005.– С. 25-30.
2. Керста Р.Й. Особові назви, утворені від загальних назв, на означення професії, роду занять (На матеріалі пам'яток української мови 16ст.) // Питання історії української мови. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 141-158.
3. Никулина З.П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку // Имя нарицательное и собственное. – М.: Наука, 1978. – С.173-179.
4. Суперанская А.В. Теория и методика ономастических исследований. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
5. Суперанская А.В., Сулова А.В. „Нестандартные” русские фамилии // Ономастика и норма. – М.: Наука, 1976. – С. 59-71.
6. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: Рукопис дисертації на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук. – Ужгород, 1969. – 987 с.
7. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови (Лексика і фразеологія). – К.: Наукова думка, 1983. – С. 592-620.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Наливайко – асистент кафедри української мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Наукові інтереси: проблеми неофіційної антропонімії.